

Ho na le ditsela tse fapaneng tsa ho fihlella Palamente jwalo ka leeto le nang le tataiso, webosaete ya Palamente, www.parliament.gov.za, etela mobaele saete ya rona ho m.parliament.gov.za, re latele ho twitter ho @ParliamentofRSA mme o lekole leqephe la rona la Facebook bakeng sa lesedi la moraora o kapa o "Ingodise" ho kanale ya Palamente ya YouTube ho youtube.com/ParliamentofRSA.

Ho etsa hore Palamente e fihlellehe haholwanyane, ho na le lenaneo le bitswang "Ikopanye le Setho ka Seqo" leo ka lona batjha ba ka kopanang le Setho sa Palamente ka seng mabapi le dintlha tse ba amang. Ba ka boela hape ba etsa hore mantswe a bona a utlwahale ka diphehiso tsa molomo kapa tse ngotsweng.

Batjha ba boetse hape e eba karolo ya setjhaba e ka yang Dikopanong tsa Dikomiti moo teng boholo ba mosebetsing wa Palamente o etsahalang teng, mme ba ka ba teng dikopanong e le ho beha maemo leihlo, ho ithuta le ho imatlafatsa.

Ho feta moo, Palamente e na le matsapa a mangata a lebisitsweng ho Batjha a jwalo ka Palamente ya Batjha le Dipuisano tsa Batjha tsa Tafoleng, e neng e le polatefomo e thehilweng ke Sekethara ya Ketsamelao bakeng sa batjha ho arolelana mehopolu, ho shebisana ka bokamoso ba bona le ho hlalisa ditharollo diphephetsong tsa tse tobaneng le bona. E fa batjha monyetla wa ho ba le seabo mabapi le ho qolla diabo le maikarabello a kaho ya setjhaba le kaho ya setjhaba jwalo ka baahi ba sebetsang ba Afrika Borwa. Palamente ya Naha ya Batjha e ikemiseditswe ho:

- Hopola mohwanto wa bathuti wa 1976, o ileng wa ba le seabo se seholo sa ho tliseng demokerasi Afrika Borwa;
- Etsa hore ho be le polatefomo bakeng sa ho arolelana ka diketsahalo tse fetileng ke batjha ba 1976;
- Etsa hore ho be le polatefomo bakeng sa dipuisano mabapi le dintlha tse tobileng batjha kajeno;
- Etsa hore ho be le boitekolo ba bohle ka mehopolu ka ka moo batjha ba kajeno ba ka fuwang tsebo le ho matlafatsa;
- Hlokomedisa mabapi le Sekethara ya Ketsamelao;
- Hlophisa ho nka karolo ha batjha mekgwatsamaisong ya ketsamelao le e meng ya Sekethara ya Ketsamelao;
- Kgothaletsa kaho ya setjhaba;
- Netefatsa hore Sekethara ya Ketsamelao e ngangisana ka dintlha tse amang batjha le ho lekola ho kenngwa tshebetsong ha maano le melao e amang batjha ba Afrika Barwa; le
- Etsa hore Moifo wa Phethahatso o a ikarabella.

QETELLO

Palamente e tswela pele ho keteka batjha selemo se seng le se seng ka la 16 Phupjane ka ho ananela seabo sa batjha ntweng ya tokoloho ya Afrika Borwa ho tswa mmuso wa Kgethollo, ka matsapa a mangata a jwalo ka Palamente ya Batjha Dipuisano tsa Batjha tsa Tafoleng, hara tse ding. Jwalo ka setjhaba, mmoho re tsitlallela ho ba setjhaba se se nang kgethollo ya mmala se itshetlehileng ho ditokelo tsa motheo le ditokoloho tse leng teng ka hara Molaotheo. Mmoho re hlokomela maikemisetso ana a Leano la Naha la Ntshetsopele ho aha bokamoso bo botle bakeng sa Batjha ba Afrika Borwa ka ho theha menyetla e betere ya thuto le ya moruo bakeng sa batjha le ho tsepamisa maikemisetso ho fedisa ho sa lekane ha bong.

Produced by Public Education Office

www.parliament.gov.za

P.O. Box 15, Cape Town, 8000.

Telephone: (021) 403 3341

Facsimile: (021) 403 3535

PARLIAMENT
OF THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

RE KETEKAKA
BATJHA BA AFRIKA
BORWA KA 2017

CELEBRATING SOUTH AFRICAN
YOUTH

PARLIAMENT
OF THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

RE KETEKI BATJHA BA AFRIKA BORWA KA 2017

NALANE

Phupjane 16 e hopola mohwanto wa 1976 o ileng wa qala mane Soweto mme wa phatlalla le naha le ho fetola boemo ba setjhaba le ba dipolotiki mona Afrika Borwa. Letsatsing lena, baithuti ba batho ba batsho ba dipakeng tse 3000 – 10 000 ba ile ba hwanta ka kgotso e le ho ipelaetsa le ho tletleba kgahlano le Molao ya Thuto ya Bantu, o ileng wa thewa ke Mmuso wa Kgethollo e le ho beha kharikhulamo e fapaneng bakeng sa barutwana ba Batho ba Batsho, e sa lekaneng le ya bomphato ba bona ba Batho ba Basweu le ho kenngwa tshebetsong ho tlamang ha Seafrikanse jwalo ka puo eo ho rutwang ka yona.

Le ha ho le jwalo, ha baithuti ba leba diterateng tsa Soweto ba ile ba kopana le mapolesa a neng a hlometse haholo a ileng a thunya baithuti ba ipelaetsang ka kgase e llisang mahlo mme morao a ba thunya ka dikulo tsa mannete. Sena se ile sa baka hore bongata ba batho bo kwenehele le ho hwanta kgahlano le mmuso wa Kgethollo.

Kajeno, Afrika Borwa e tsitlallela ho ba setjhaba se se nang kgethollo ya mmala se itshelehileng ho ditokelo tsa motheo le ditokoloho tse Molaotheong o ikemiseditseng ho kgothaletsa le ho sireletsa ditokelo tsa botho tsa Maafrika Borwa ohle. Selemo sena ke sa bo 41st ho ketekwa letsatsi lena la nalane mmoho le ho keteka dilemo tse 20 ho ketekwa Molaotheo le dilemo tse 20 ha esale ho thewa Lekgotla la Naha la Diporofensi.

RE KETEKI BATJHA BA AFRIKA BORWA

Palamente e ananela hore Batjha ke baetapele ba kamoso ba naha ya rona mme ke kahoo molao o ikemiseditseng ho kgontsha batjha ho fihlella bokgoni ba bona. Batjha ba ann-gwe haholo ke diphephetso tsa tlhokeho ya mesebetsi, bofuma, ho sa lekane le tsa setjhaba le tsa moruo.

Leano la Naha la Ntshetsopele (NDP) le lemoha hore ntshetsopele le kgolo ya naha di susumetswa ke maemo a katleho ho ntshetsa pele bokgoni le ho hlokomela menyetla ya bophelo ya batjha ba yona. Batjha ba nang le tsebo e batsi ya mesebetsi ba na le bokgoni bo boholo ba ho kenya naha tseleng ya kgolo le ho ntlafatsa bokgoni ba mmuso ba ho fana ka ditshebeletso setjhabeng. NDP e lemoha hore batjha ba bapala karolo ya bohlokwa ntshetsopeleng ya naha ena mme e ananela hore Afrika Borwa e na le batjha ba bangata le batho ba leng dilemong tsa ho sebetsa, bao e leng ba bang ba batho ba amehang ba ho theha Mmuso wa ntshetsopele le o ruileng.

NDP e ikemiseditse ho fihlella tse latelang hara tse ding:

- Ho ntlafatsa mokgwatsamaiso wa dikolo, ho kenyeletsa ho eketsa palo ya baithuti ba fihlella peresente tse 50 ho tsebeng ho bala le ho ngola mmoho le dipalong, ho eketsa poloko ya barutwana ho peresente tse 90 le ho matlafatsa thupello ya matitjhere;
- Ho matlafatsa mananeo a ditshebeletso tsa batjha le ho tsebahatsa mananeo a matjha, a setjhaba ho fa batjha thupello ya tsebo ya bophelo, thupello ya borakgwebo le menyetla ya ho ba le seabo mananeong a ntshetsopele ya setjhaba;
- Ho matlafatsa le ho eketsa palo ya diFET kholetjhe e le ho eketsa palo ya bonkakarolo ba batjha ho ba peresente tse 25;
- Ho eketsa palo ya dikapeso diFET kholetjhe ho ba peresente tse 75;
- Ho fana ka thuso e felletseng ya ditjhelete bakeng sa tefello ya sekolo, dibuka, bodulo le tjhelete ya boiphidiso ho baithuti ba tswang malapeng a futsanehileng;
- Ho ntshetsapele polokeho ya ditsha tsa setjhaba ho thibela botlokotsebe le ho kenyeletsa batjha matsapeng ana;
- Ho kenya tshebetsong tefiso ya meputso ya lekgetho ho bahiri e le ho fokotsa ditjeho tsa motheo tsa ho hira batjha ba qalang ho sebetsa;
- Ho lefa dithuso tsa ditjhelete ho sekethara ho khiri ha ho ba le khiri e atlehileng ya batho ba phethetseng kereiti ya 12 mesebetsing;
- Ho eketsa mananeo a thupello ya mesebetsi le ho etsa hore divaotjhara tsa thupello di fumaneha ka kotloloho ho batho ba batlang mesebetsi;
- Ho kenya tshebetsong morero wa semmuso wa khiri ya baithuti bakeng sa tshebeletso ya setjhaba ho hohela batho ba nang le tsebo e batsi ya mesebetsi; le
- Ho eketsa seabo sa dikhamphane tsa mmuso ho rupella batho ba sebetsang ka matsoho le baporofeshenale ba setekgeniki.

Boemong ba kontinente, Lenanetsamaiso la 2063 le habile hore, hara tse ding, batho ba susumetswang ke ntshetsopele ya Afrika eo ka yona bokgoni ba batjha ba ka fihlellwang ka yona. Sena se bolela hore ntshetsopele ya leano le tikoloho ya semolao eo ho yona tlhokeho ya mesebetsi batjheng e tlang ho fediswa mme batjha ba netefaletswe phehlelo e phethahetseng ya menyetla ya thuto, thupello, tsebo, thekenoloji, ditshebeletso tsa bophelo bo botle, mesebetsi le moruo. Lenanetsamaiso la 2063 le labalabela kontinente eo ho yona

bahlankana le barwetsana ba tlang ho betla tsela ya setjhaba se nang le tsebo sa Afrika mme ba tla kenya letsoho boiqapelong le borakgwebong. E boetse e ananela hore ke feela ka theho e tswelang pele ya menyetla e bolokehang eo ka yona bokgoni ba batjha bo tlang ho phethahala.

SEABO SA PALAMENTE NTSHETSOPELENG YA BATJHA

Palamente e na le dikomiti tse jwalo ka Komiti ya Potefolio ya Basadi, Bana le Batho ba Sa Itsekanelang, mmoho le Komiti ya Tshebetso ya Basadi, Bana le Batho ba Sa Itsekanelang, tse habile ho sebetsana le dintlha tse amang batjha. Dikomiti tsena di ikarabella ho tekolo ya tswelopele mabapi le ditaba tsa batjha mme di tlameha ho sebetsana le molao o amang batjha.

Palamente matlataelong a yona a kakaretso a ho etsa melao, e se e fetisitse melao e jwalo ka Molao wa Matlafatso e Phatlalatseng ya Batho ba Batsho Moruong, 2003, Molao wa Ntshetsopele ya Tsebo ya Mesebetsi wa 1998, le Molao wa Tekano ya Khiri.

Afrika Borwa e ananetse Leano la Naha la Batjha la 2015-2020 (NYP 2020) ho kopanya matsapa a batjha e le ho matlafatsa bokgoni ba batjha le ho nka karolo phetohong ya moruo le ya setjhaba. Ditlamorao tsa sehloho tsa NYP 2020 ke ho matlafatsa batjha ba kgonang ho hlokomela bokgoni ba bona bo phethahetseng le ho utlwisisa diabo le maikarabelo a bona ha ba kenya letsoho ntshetsopeleng ya Afrika Borwa e se nang kgethollo, e lekanang, ya demokerasi e ruhileng.

Ho feta moo, thahasello ya Batjha e etelletswe pele ke Ejensi ya Naha ya Ntshetsopele ya Batjha (NYDA) mme e buswa ke Molao wa Ejensi ya Naha ya Ntshetsopele ya Batjha. Ke setheho se ikemiseditseng ho arabela ka kotloloho diphephetso tsa moruo tseo batjha ba tobaneng le tsona ka ho theha polatefomo ya ho theha mesebetsi, ntshetsopele ya tsebo le phethisetso ya tsebo ho batjha ba Afrika Borwa.

Melao e latelang hara e meng, e amang Batjha e se e fetisitswe dilemong tse 20 tse fetileng:

- Molaotheo
- Molao wa Ejensi ya Naha ya Ntshetsopele ya Batjha
- Molao wa Dikolo tsa Afrika Borwa
- Molao wa Thuto le Thupello e Tswelang
- Molao wa Thuto e Phahameng
- Molao wa Ntshetsopele ya Tsebo
- Molao wa Tekano ya Khiri
- Molao wa Matlafatso e Phatlalatseng ya Batho ba Batsho Moruong

Palamente mesebetsing wa yona wa tekolo ya tswelo pele e beha leihlo ho kenngwa tshebetsong ha melao ena le ho netefatsa matlafatso phumantsho ya ditshebeletso le boikarabelo. Palamente e thehile Dikomiti tsa Potefolio le ya Tsheb-

etso e le ho etsa hore mmuso o ikarabelle bakeng sa ho kenngwa tshebetsong ha melao ena, i.e. Dikomiti tsa Potefolio ho tsa Thuto ya Motheo le e Phahameng, Komiti ya Tshebetso ho tsa Dipapadi le Boikgathollo le Thuto mmoho le Komiti ya Potefolio ho tsa Basadi, Batjha le Batho ba Sa Itsekanelang.

RE KETEKI DILEMO TSE 20 TSA MOLAOtheo LE DILEMO TSE 20 TSA LEKGOTLA LA NAHA LA DIPOROFENSI

Palamente ya Rephaboliki ya Afrika Borwa e keteka dilemo tse 20 ha esale ho ananelwa Molaotheo wa rona wa boemo ba lefatshe mme dilemo tse 20 tsa ho thewa ha NCOP. Molaotheo ke molao o phahameng ka ho fetisisa ka hara naha mme ke mesebetsi wa rona ho tshehetsa, ho sireletsa le ho boloka Molaotheo wa rona. Moahi ka mong wa Afrika Borwa ho kenyeletsa batjha ba na le mabaka ohle a ho ba motlotlo ka Molaotheo wa rona.

Lekgotla la Naha la Diporofensi (NCOP) le kene tshebetsong ka la 6 Hlakola 1997. Molaotheo wa Rephaboliki ya Afrika Borwa o ile wa betla tsela bakeng sa ho kenngwa tshebetsong ha NCOP jwalo ka Ntlo ya Bobedi ya Palamente. Molaotheo o hlakisa seabo sa NCOP hore ke ho emela diporofensi ho netefatsa hore ditabatabelo tsa diporofensi di sekehelwa tsebe boemong ba naha ba Mmuso. NCOP ke sepalangwang sa bohlokwa bakeng sa phihlelo ya mmuso ya tshebedisano. E tsepamisa maikutlo ho boikopanyo, kgokahanyo, dipuisano le ho theha ditshebedisano mmoho dipakeng tsa makala a mmuso a naha, porofensi le selehae.

Maikemisetso a bohlokwa a mekete ya dilemo tse 20 ke:

- Ho tlotla bahlalefi ba dipolotiki, banamodi le bangodi (masupatsela) a Molaotheo;
- Ho keteka dilemo tse mashome a mabedi tsa Molaotheo wa pele wa demokerasi wa Afrika Borwa le dipihlelo tsa ditokelo tsa sepolotiki, setjhaba le moruo mmoho le ditokoloho, ditokelo tsa botho le puso ya molao bakeng sa Maafrika Borwa ohle;
- Ho etsa hore ho be le botho le kaho setjhaba ka tshebediso ya matla a ntjhafaditsweng a setjhaba mabapi le ditabatabelo tsa Molaotheo;
- Ho matlafatsa le ho hopotsa batho ba voutileng ka diphetoho tsa bohlokwa tse tsebahaditsweng ke Molaotheo, ka ho tsepamisa maikutlo ho ditokelo tse leng teng ka hara Bili ya Ditokelo; le
- Ho kgothaletsa puisano le karolelano ya hore na kananelo ya Molaotheo e bolela eng maphelong a fapaneng a meloko.

HO BA LE SEABO PALAMENTENG

Palamente e fuwe matlataelo ke Molaotheo hore e kenyeletse setjhaba mesebetsing le mekgwatshebetsong ya yona. Batjha kahoo ba kgothaletswa ho ba le seabo mesebetsing wa Palamente.